

KÖZKAMANLAR

Kırgız halkının dünyaca bilinen destanı Manas'ta kardeş halkın uzun asırlar boyu başından geçen olayların yankısı, gerçekleştirilen işlerin kıymeti, dünya- yaratılış hakkındaki duyguları, ebediyen kaybolmayan bağımsızlık özlemi, gelecekle ilgili hayalleri oldukça güçlü bir şekilde belirtilmektedir. Manas destanının tanıtıcı, eğitici, estetik önemi tarihin kendisi kadar derindir. Her okunduğunda onun yeni özellikleri ve incelikleri açığa çıkmaktadır. Bu destanda halk şeceresinin kronolojisi verilmemekle birlikte, bir çok meselenin felsefi düğümü, bir çok değişimin özeti, destansı motifler mübalağalı fakat görkemli bir şekilde toplanmıştır. Öyle motifler vardır ki hayat gerçeğinin beklenmeyen sürprizlerine insanları inandırır. Bu yankıların yaşanan devirle birlikte yok olmayıp, birtakım değişikliklerle her dönemde tekrarlanması insanları hayran bırakır.

Bu açıdan biz, Manas'ın desturlu, önemli o-laylarının içinden sadece bir tanesi üzerinde görüş bildireceğiz.

Bu olay destanın "Közkamanlar" diye adlandırılan küçük fakat oldukça önemli özellikle incelenmesi gereken bir bölümü.

Destana bir göz atınca "Közkamanlar" hikayesinde anlatılan olayların ve insanların bu günkü Kırgız ve Kazak kavimleriyle doğrudan bağlantısı olduğu görünüyor. Bu gerçek, halk arasında bölücülük çıkarıp, ev içinde ev diken (huzursuzluk yaratan), dış düşmanların maşası olup öz vatanına düşmandan fazla zarar veren vefasızlığın açığa çıkmasıdır.

Meselenin esasının iyi anlaşılması için, Manas'ın "Közkamanlar" olarak adlandırılan bölümünün mazmununa dönelim.

Şiddetli bir savaşta, Manas'ın babası Yakup'un ağabeyi Hüseyin, Kalmaklar'ın* eline düşüp esir olur. Hüseyin, götürüldüğü yerde bir Kalmak kadınla evlenir ve altı çocuğu olur. Çocuklar Kalmak dilini öğrenirler, Kalmak adet ve geleneklerine göre eğitilirler. İşte bu durumdan Kangay'ın** savaşı Esen Han faydalanarak "Közkamanlar" olarak adlandırılan Hüseyin'in oğullarını Kırgız ülkesine gönderip Kırgız mem leketini içten çökertmek ister. Esen Han, Manas'ı

Prof. Dr. Rahmankul BERDİBAY
Ahmet Yesevi Ü. Öğr. Üyesi

Kazak Türkçesinden Aktaran
Günhan KAYHAN

açık bir savaşta yenemeyeceğini bildiği için, Kırgız'ı Kırgızla karşı karşıya getirip maşa kullanır. Esen Han kendi yüreğini serinleten intikamım şöyle anlatır:

*Manas'ın ününü silmeyince
Duman gitmez yerimden,
Huzursuzluk gitmez ülkemden.
Öflcemi avelendireyim,
Sözünden dönmeyenle anlaşayım.
Ayağı kanlı Manas'ı,
Yakalayıp gelince
Altın tacı giydireyim,
Altın tahta oturtayım.
Kalmakla Moğol'un
Beyliğini yürüteyim. (Manas, 1 961,250.sf.)*

Destan, herhangi bir ülkenin başına gelen belanın bir ucunun mutlaka yabancı memleketlerden çıktığını da belirtiyor. Düşman, böylesine şiddetli düşmanlığım gerçekleştirmek için, adı Kırgız, zati Kalmak olanları kullanıyor. Karakterleri, düşünceleri tamamen değişen Közkamanlar, kardeşlik görevi, vatanın kutsallığı, günah sevap denen değerleri bilmezler, zengin olmak ve şöhrete ulaşmak beklentisiyle Kırgızların öz düşmanlarının maşası durumuna gelirler. Onlar hakkında destanda:

*"Manas'ın gözünü oymaya
Kanına kamp doymaya
Başım keserek yetiştirip
Esen Han ın önüne
Yemek yapıp koymaya
Ant içip zehir yalayıp
Dört domuzu soymuştu..." deniliyor.*

Közkamanlar olarak adlandırılan akrabaları, uğursuz düşüncelerini derine gizleyip Manas'a üzüntülerini anlatan bir mektup yazarlar.

*"Toz gibi dağıldık bu gün.
Maldan doğan yavruları
Saçıp dağıtıp geliyoruz.
Kuş uçmayan çöllerden
İt basmayan ellerden
Kaçıp rastgele geliyoruz.
Atamız bir, imandaş*

*Akraba diye arayıp geliyoruz.
Kaburgamız bükküldü,
Baldırımız uyuşturdu
Yiğit seni ne zaman göreceğiz. "*

diyerek gerçekten Kırgız ülkesini özlemiş gibi hasret bildirirler.

Halkının koruyucusu, hakanı ve önderi olan Manas, uzaktan gelen akrabalarını hürmetle karşılayıp 'halkıma güç katıldı' diye sevinir. Közkamanlardan hiçbir iyiliği esirgemez.

*Atsız gelen Kalmak'a
Arkar*ayak, kurşun tımak
At tulparını** bindirdi
Giyimsiz gelen Moğol'a
Yakası altın, yeni kurşun*

*Çift zırhlı, serçe gözlü
Ok geçirmeyen elbiseyi giydirdi.
Hanımsız gelen Kalmak'a
Kırmızı gömlekle, ince belli
Kız güzelini sevdirdi.
Malsız gelen Kaksal'a
Dağda alabaş atlar'
Cins at, melez karışık
Her cinsten mal verdi.*

Fakat niyeti bozulmuş, imansız, örümcek Közkamanlar, bunlarla yetinmezler. Onların düşüncesi, Manas'ı zehir içirip öldürmek, tahtım almak, malım mülkünü bölüşmektir. Közkamanlar, kendilerinin soyu-sopu Kırgız olduğu halde Kırgızlara ait göreneklerin hepsini aşağılamak isterler: 'Kırgızlar niye Kalmakça söylemiyorlar, Manas'ın hanımı Kanıkey, konukları niçin Kalmak adetlerine göre karşılamıyor, Kırgızlar niçin ayı, porsuk, kurbağa eti yemiyorlar, diye dedikodu yapıyorlardı.

Közkamanların kötü niyetli bakışlarını, tamamen yabancı tabiatlı insanlar olduklarını sezip, "bunlara karşı dikkatli olalım" diyenlere saf, merhametli Manas inanmıyordu.

Nihayetinde onlar, Manas'ı ziyafete çağırıp, kımızına zehir katarlar. Manas çok acılar çekerek zorlukla zehirin etkisinden kurtulur. Kuzgun karakterli, satılmışlar, az daha koca bir ülkeyi karışıklığa düşüre yazarlar. Suikastın amacına

ulaşmadığını gören Közkamanlar, halk karşısında maskara olduklarını anlayarak kendi aralarında kavgaya tutuşurlar ve birbirlerini bıçaklayıp öldürürler.

Her Çağda Közkamanlar

Manas destanındaki bir bölümün kısaca özeti böyle. Bize, bu eski olayın çok önemli sonucu var gibi görünüyor.

Öz yurdunun, soydaşlarının merhametsiz düşmanlarına dönüşen, nihayetinde halkın bedduasına düşen Közkaman soydaşlar, her zaman halk arasında boy gösteriyor. Esaslı bir şekilde değerlendirirsek, Közkamanlığın canının sağlam kendisine uygun bir ortam bulduğu her devirde yeniden canlanıp tehlikeli bir güce dönüşen öldürücü mikrop gibi bir canavar olduğunu anlarız.

Bu canavarın kendine has belirtilerini tam olarak tespit edip tanımlamak mümkündür:

Közkamanlar, doğduktan genç olana kadar başka fikir ve düşüncelerle, yabancı kültürle terbiye edildikleri için öncelikle ana dillerini iyi bilmezler ve onu yabancı kabul ederler. Onlara, öz halkının mukaddes değerlerinin hiçbirisi tesir etmez. Kendisini besleyen, yetiştiren ve insan sınıfına sokan halkının kaderine düşman gözüyle bakmayı adet edinmişlerdir. Sağlıklı ve akıllı olarak yaratıldıkları halde kendi milletlerinin evlatları olmayı düşünmezler, buna gerek görmezler.

Közkamanlar ana dillerini bilmedikleri için halkının gönlündeki sıkıntıları, yüce idealleri sezemezler. Halk kültürünün ortaya koyduğu güzel türküler, güçlü ezgiler, ata sözleri, desturlar ve gelenekler bunlara tesir etmez. Destandaki Közkamanlar, yabancı bir ülkede yetişmiş olsalar da, onların zamanımızdaki izbasarları (takipçileri), kendi ülkelerinde yaşadıkları halde yabancılaşmışlardır.

Mensup olduğu milletin tarihini bilmemek, bilmek istememek de Közkamanların özelliklerinden biridir. Onlar, dünyadaki iyiliklerin, yeniliklerin hepsinin başka ülkelerde doğduğunu, kendi milletlerine ait övünülecek, örnek alınacak hiçbir şeyin olmadığını düşünürler. Milletin şere-

fini koruyan, bağımsızlık için canlarını feda edenleri, gericiler; ülke menfaatlerini ayak altına alıp, kendi canının selameti için güçlülere baş eğerleri ileri görüşlü insanlar olarak kabul ederler. Bunlar bağımsızlık denilen kutsal kavramın derin manasını bilmezler. Karınlan doydugu zaman bütün amaçlarına ulaşmış olurlar. Egemenlik, hak, hürriyet gibi kavranılan gönül eğlendirmek için söylenen sözler olarak değerlendirirler.

Man kurtlar ve Közkamanlar

Mankurtluk ve Közkamanlık birbirinden farklı iki ayrı kavram. Düşman eline esir düşüp, binbir türlü işkenceye maruz kalarak beyninde iyileşmesi imkansız hasarlar oluşan, hangi ülkeden geldiğini, kimden doğduğunu bilmeyen sadece gövdesinde canı, yiyip içmeye ve kendisine buyrulan işleri yapmaya kudreti olan mankurtların durumu anlayışla karşılanabilir. Onlar, uzakla yakım, fayda ile zararı ayıramayarak öz analarını vurup öldürürler. Bu sebeple halk, hafızasında hiçbir şeyi tutamayan insanlara beyinsiz anlamında mankurt adını vermiştir.

Oysa Közkamanların beyinlerinde ve akıllarında herhangi bir problem yoktur. Bunların okul, üniversite bitirmiş, yüksek dereceli görevlerde çalışan insanlar olmaları da her zaman mümkündür. Bazıları birçok ülkenin tarihini, felsefesini ezberleyerek (takır takır) ceviz kırar gibi anlatırlar. Adalet, insan hakları, kalkınma, dostluk, barış, kardeşlik ve benzeri sözleri su gibi karıştırıp anlatırlar. Dışarıdan bakıldığında, kusursuz bir hatip, müneccimden bilgiç, dünya siyasetini avucunun içindeymiş gibi kesip biçip değerlendiren yorumlayan insanlardır. Fakat, bunların iyileşmeyen veya çok uzun tedaviyi gerektiren hastalıkları, mensup oldukları halkın desturlarını öğrenme ve kabullenme konusundaki isteksizlikleri, sözde milliyetçi

görünüp, böyle tanınıp milletin gerçek düşmanlarıyla iş birliği yaparak halkın temel menfaatlerini satmalarıdır. En kötüsü de manevi değerlerimizi, bağımsızlığımızı kaybetmemizi bekleyenlerle ağız birliği yaparak, onlara destek

olarak şerefimizi beş paralık etmeleridir. Mankurtlar, hafızalarını kaybeden zavallılar olsalar, Közkamanlar, milli birliğimize bilinçli olarak ihanet eden hainlerdir.

Destandaki Közkamanlar ile onların zamanımızdaki artıklarının ortak özelliklerinden birisi de, bunların özleriyle sözlerinin uyuşmaması ve her zaman başka güçlerin manası olarak kullanılmaya müsait olmalarıdır.

Destandaki Közkamanlar:

*"Kılıçları parıldayıp
Sadakları sallanarak
Sarhoş olan Manas fakire
Kudurup saldırıp
Yakalayıp alsak diye
Kurban edip kessek diye
Başını koparıp zengin olup
Esen Han 'ın huzuruna
Mutlulukla çıksak diye
Altın tacı giysek diye..."*can atıyorlardı.

Destandaki bu bölümün bir başka göstergesi de Közkamanların suikast düzenleyecekleri insanları, yalan sözlerle aldatıp, içki içirerek sarhoş etmeleri ve şuurlarından uzaklaştırmalarıdır.

Zaman ne kadar değişirse değişsin, birlik ve bütünlük halindeki milletlerin içine kasten fitne sokan dış güçler ve insanları insanlıktan çıkaran, azdırıp kudurtan alkol ve uyuşturucu, her zaman bir tehdit unsuru olmaya devam ediyor. En tehlikeli de, bu günkü Közkamanlar, halkın gözüne, milletin en yüce ideallerine hizmet ediyormuş gibi görünebiliyorlar. Oysa zor şartlarla karşılaştıklarında, en küçük sıkıntıyı gördüklerinde, hemen dönüp kaçıyorlar. Söz ile icraatları uyuşmuyor.

Bu durumda toplum, böyle insanları doğru bir şekilde değerlendiremiyor. Güzel fakat yalan

sözler karşısında şuursuzlaşıp uyuşuyor; cemiyet içinde meydana gelen tahribatı göremiyor veya duyarsızlaşıyor.

Manas Destanının Közkamanlar ile ilgili bölümü, zamamızda görülen bazı olumsuz değişimlerin esasını açık bir şekilde anlamamıza da yardım ediyor. Bu günkü Közkamanlar da kendi milletine alt manevi değerlerin kıymetini bilmiyorlar Cefakar halkının anlatılamayacak kadar ağır haline dikkat etmiyorlar. Nihayet, yağlı bir kemiğe sahip olabilmek için gelenekleri de ata babalarından kalan emanetleri de satmaktan çekinmiyorlar. Onların imanı para. Çıkar için dillerini de dinlerini de satıyor, başka dinlere de geçiyorlar.

Zamanımızda Közkamanlar az mı, çok mu, diye tahmin yürütmenin bir anlamı yok. Her zaman toplum sağlığına böyle asalakların musallat olduğu açık.. Kazak egemenliğini kabullenemeyenler, içte de dışta da az değil. Başkalarını kendisine ebedi sömürge yapmaya niyetli emperyalist zihniyetin kısa zamanda ortadan kalkmayacağı anlaşılıyor. Fakat açık olarak saldıran belli düşmandan, kendi içinden çıkan, adı kardeş zata kalles, dar görüşlü, olgunlaşmamış, iki yüzlü Kazakların zararının az olmayacağını halkımızın henüz anlayıp bildiğini söyleyemeyiz.

Vatandaşlarımız, aramızda dolaşan, millet menfaatlerine zarar veren, milletine karşı vefasızlığından utanmayıp kendilerini gelişme ve ilerleme öncüleri olarak görenlerin bazılarının günümüzün Közkamanları olduklarını anlayabilselerdi onlardan korunmanın yolunu da arayıp bulurlardı.

* Arkar: Yabani bir koyun türü

**Tulpar:Çok hızlı koşan efsanevi at